

**Zpráva z doktorandského kurzu
a workshopu FEMCIT – Výzkum
genderovaného občanství a ženských
hnutí v multikulturní Evropě**
Praha, 10.–13. června 2008

V rozmezí 10. až 13. června 2008 se v pražské vile Lanna konal jeden ze dvou kurzů kombinovaných s workshopy, které pořádá výzkumný projekt FEMCIT pro doktorandské studentky a studenty. Projekt „Gendered Citizenship in Multicultural Europe: The Impact of Contemporary Women’s Movements“ (FEMCIT) je financován z 6. rámcového programu Evropské komise, probíhá od roku 2007 a bude pokračovat do roku 2011. Univerzita v norském Bergenu projekt koordinuje, účastní se ho celkem 15 univerzit a výzkumných pracovišť z 11 evropských zemí. Výzkumnou ředitelkou je Beatrice Halsaa z Univerzity v Oslo, jejími zástupkyněmi pak Solveig Bergman z Nordic Gender Institute (NIKK) a Sasha Rose-neil z Birkbecku, University of London.

Cílem projektu je na základě výzkumu vztahů mezi ženským hnutím a proměnami konceptů občanství v Evropě vytvořit model genderově spravedlivého občanství ve stále více multikulturní Evropě. Důraz je kladen i na zkoumání současného vyloučení, marginalizace a diskriminace na základě genderu.

Účastnice kurzu, z nichž ne všechny se podílejí přímo na projektu, byly rozděleny do tří skupin podle tematiky předem odevzané práce. V průběhu kurzu proběhly čtyři skupinové debaty, na nichž se jednotlivé práce probíraly z pohledu ostatních účastnic i lektorek, které jednotlivé skupiny vedly. FEMCIT se dělí na šest hlavních výzkumných skupin, jež se zabývají jednotlivými aspekty občanství (klasičtější okruhy politického, sociálního a ekonomického občanství jsou rozšířeny o etnickou a náboženskou optiku, perspektivu tělesnosti a sexuality a osobního života), tomuto rozdělení zhruba odpovídalo i rozdělení účastnic do skupin. Soudíc podle vlastní zkušenosti

z první skupiny vedené Drude Dahlerup, Hanou Haškovou a Joyce Outshoorn, přispěla diskuze k posunu jednotlivých prací, ač to v některých případech znamenalo nutnost příspěvek přepracovat. Cenným rozměrem diskuzí bylo kromě otázek položených lektorkami kritické čtení ostatních účastnic z jiných zemí a s jiným akademickým a zkušenostním zázemím.

V časech mezi skupinovými sezeními probíhaly přednášky jednotlivých lektorek pro všechny zúčastněné.

Kurz zahájila Solveig Bergman „Výzkumem ženských hnutí a feminismu“. Ve své přednášce se pro ukotvení celého kurzu věnovala ženskému hnutí a některým vývojovým fázím feminismu s důrazem na evropský kontinent (ve vztahu ke státním feminismům, ale i feminismům v rámci jedné země upozornila na vhodnost používat feminismus v množném čísle). Poukázala na vliv, často upozadovaný, který feministické teorie i aktivismus měly a mají na formování politik, v současné době i na evropské úrovni – zdůraznila nutnost zahrnout zjištění výzkumu i teoretické rámce do politické agendy jednotlivých zemí i celého evropského společenství. Následná diskuze o často palčivě pociťovaném vnitřním rozporu aktivistických tendencí a nároků vědeckého bádání na bezideologičnost patřila k jedné z nejzajímavějších vůbec. Většina se nakonec přiklonila k pojetí, kdy samotný vědecký výzkum lze považovat za svého druhu aktivismus.

Tématem druhého dne byl srovnávací výzkum – kurz zahájily Joyce Outshoorn (Univerzita v Leidenu) a Drude Dahlerup (Stockholmská univerzita). Joyce Outshoorn se v návaznosti na přednášku z minulého dne zaměřila na metodologické možnosti a dopady zkoumání feministických a ženských hnutí v rámci jednotlivých zemí i v rámci mezinárodních srovnávacích výzkumů. Cílem je identifikovat společné rysy napříč jednotlivými zeměmi a zároveň určit odlišnosti a pokusit se je vysvětlit. Varovala před nástrahami tkvícími v přejímá-

ní perspektiv například ze Spojených států, neboť zatímco v nich hrála v historickém sledu primární roli rasa, v Evropě měla tuto pozici třída, což mělo vliv na terminologii. Problém používaného jazyka a omezení plynoucí z něj musejí tvořit nedílnou součást každého srovnávání, ať už v rámci jedné země (případové studie), napříč dvěma zeměmi (porovnávání jednoho tématu) či při snaze o nalezení opakujících se vzorců napříč více zeměmi. Problémy vyvstávají na jazykové, konceptuální i etické rovině, proto je bezpodmínečně nutná zodpovědnost výzkumníka/výzkumnice – samozřejmostí by mělo být uvedení vlastního vztahu k tématu a předmětu výzkumu, což může ovlivnit výběr analytických kategorií.

Drude Dahlerup narozdíl od Solveig Bergman apelovala na nalezení společné definice feminismu. To, že je možné takovou definici najít, podle Drude Dahlerup vyplývá již z tradičního dělení dějin feminismu na po sobě následující vlny, které mají všechny něco společného. Jednotlivé vlny si uchovávají ideologickou kontinuitu, která je narozdíl od návaznosti v rámci organizací i identifikace se starším hnutím bezpodmínečná. Jedním z rysů této kontinuity je sdílená opozice vůči genderovaným hierarchiím a znehodnocování žen. V druhé části příspěvku se přesunula k prezentování vlastního výzkumu o zavádění a fungování volebních kvót pro ženy. Identifikovala dva diskurzy nízkého zastoupení žen v politice. První z nich – „postupně přírůstkový“ – vychází z představy existence obecného směřování dějin a v praxi se projevuje snahami o navýšení zdrojů pro ženy a jinými nepřímými technikami. Druhý by se dal označit jako diskurz „rychlého postupu“, v němž žádná podobná představa nefiguruje a jehož součástí bývají kvóty či jiné afirmativní nástroje. Varovala před volným zaměřováním cílů a strategií, za nejsilnější argument pro zvýšení počtu žen v politice označila samotné pojmenování těch, kdo jsou vyloučeni/y.

Po workshopech v jednotlivých skupinách následovala sekce „Memory work“ – praktická ukázka výzkumné metody pod vedením Anne-Jorunn Berg (Norwegian University of Science and Technology) a Beatrice Halsaa. Zadání úkolu, který jsme plnily ve dvou skupinách, bylo nejprve napsat osobní (nikoli ale psychologické) vyprávění či co nejpřesnější popis situace, ve které došlo k explicitnímu uvědomění si rasových vztahů či předsudků. Podobná uvědomění bývají provázena negativními pocity, jedná se například o okamžiky, kdy si jednotlivec uvědomí v našem případě odlišnost druhých na základě barvy jejich pleti či etnického původu (všechny účastnice kurzu byly bílé). Součástí ukázky byla analýza vybraných textů v rámci skupiny. V pátek představily obě vědkyně vlastní analýzu vybraných prací (ne všechny účastnice pochopily, co „racialisation“ přesně znamená – od slova racialize, tedy zažít či vnímat něco v rasových pojmech –, a jejich práce proto musely být ze vzorku vyřazeny).

Cílem analýzy bylo podnítit diskuzi o provázanosti epistemologie a konkrétních metod ve smyslu situovaného poznání Donny Haraway. „Memory work“ není psychologizující postup, jejím cílem je vy-zdvihnutí kontextuální podmíněnosti vědění, je „cestou ke vtělené paměti“, jejím nástrojem je částečně usměrněné automatické psaní a je nutné ji chápat v kontextu feministické opozice vůči pozitivistické, objektivizující metodologii. Jakkoliv byla ukázka zajímavá, konkrétní uplatnění metody v praxi by vyžadovalo hlubší seznámení s ní.

Téma „Zkoumání multikulturní a jiné rozmanitosti“ rámcovaly přednášky Line Nyhagen Predelli (University of Loughborough) a Tone Hellesund (University of Bergen).

První z přednášek byla zcela vyčerpávající, již pro šíři, ve které se autorka rozhodla prezentovat interakce genderu, multikulturalismu, občanství a náboženství.

V návaznosti na slavný článek Susan Moller Okin „Is multiculturalism bad for women?“ (Pp. 7–24 in S. M. Okin, Joshua Cohen, Matthew Howard, Martha C. Nussbaum (eds.). *Is multiculturalism bad for women?* Princeton, N.J.: Princeton University Press 1999) upozornila na nebezpečí, které může pro ženy jednotlivých etnických i jiných skupin znamenat multikulturalismus se svým důrazem na práva sebeidentifikace skupin. Připomněla příspěvek Anne Phillips na stejné téma, v němž autorka kritizovala S. M. Okin za přehnaný důraz na kulturní dimenzi i za pasivní roli, do které ženy jako oběti staví. Line Nyhagen Predelli se ale především věnovala náboženství a jeho vztahu ke genderovanému občanství. Vzhledem ke garantovanému právu na víru a institucionalizované podobě víry se náboženství ocitá ve státě kontrolovatelné i nekontrolovatelné sféře. Přednášející podtrhla nutnost vždy se zabývat kvalitativními aspekty určité víry, neboť univerzalistické, zobecňující návody v konkrétních případech nefungují právě pro nezohlednění konkrétního kontextu.

Tone Hellesund svůj příspěvek nazvala „Difference, Diversity, Deviance“ a zaměřila se na roli, kterou výzkumnice a výzkumníci hrají při de/konstrukci minorit, otázkou pro ni také je, zda musíme vždy nabídnout celkový obrázek o rozmanitosti zkoumané minority. Za příklady si zvolila vývoj diskurzu o homosexualitě v norském parlamentu, kde se debata posunula od „deviace a nemoci“ k „vrozené dispozici“ (dále zatím ne). Druhým příkladem byla feministická organizace „Starých panen“ zaměřující se na možnosti vzdělání a práce pro svobodné ženy. V době vzniku nebyla neprovdaná žena za ženu považována, proto hnutí nutně pobuřovalo.

Poslední přednášku v rámci celého kurzu přednesla Hana Havelková z Katedry genderových studií Fakulty humanitních studií na Univerzitě Karlově v Praze, tématem dne byla nová Evropa. Věnovala ji, vzhledem k loňskému výročí, významu

roku 1968, zaměřila se ovšem na komparaci postavení žen v tehdejší československé a současné české společnosti. V mezinárodním kontextu kurzu poukázala na období po roce 1948 a po roce 1968, kdy stát aktivně potlačil ženské spolky a oficiálně fungoval pouze Svaz žen, jehož dokumenty byly paralelní s dokumenty Komunistické strany. Hana Havelková připomněla neoficiální debaty, které probíhaly v časopisu *Vlasta*, i jistý protifeministický náboj disentu, spatřovaný v jeho pozitivním vztahu k „buržoazním hodnotám“. Cílem příspěvku bylo seznámit s tuzemskou minulostí zahraniční účastnice kurzu.

Jako absolventka několika doktorandských kurzů a konferencí mohu tvrdit, že díky efektivní organizaci a funkčnímu rozdělení do skupin byl kurz vysoce přínosný a opravdu splnil své cíle, tedy posunout výzkumnou činnost účastnic a seznámit je se soudobým stavem poznání v oblasti genderovaného občanství na evropské úrovni.

Blanka Nyklová

Mají se české (a slovenské) sociální vědy zabývat sexualitou?

Nad konferencí Sexuality II
Nitra, 30. září a 1. října 2008

Sociologické zkoumání lidské sexuality se potýká s mnoha překážkami, které je činí poměrně složitým. Je to oblast, která je na jednu stranu tabuizovaná, na straně druhé je v běžné interakci či v médiích často tématem komunikace. Všichni (nebo lépe řečeno významná většina z nás) sexuálně žijeme a své sexuality si jsme do určité míry vědomi. Přesto, nebo právě proto je tato oblast, především její „prázdná místa“, o kterých se jakoby nemluví, opředena řadou laických mýtů. Vědeckému bádání, pokud se odváží překročit tuto hranici zakázaného, netematizovaného či něčeho vlastně běžného, co zná/má/dělá každý, vstupuje do cesty překážka větší: kolonizace tématu medi-